

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XIX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**PROCEEDINGS
of the XIX International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**2024
Астана**

УДК 001

ББК 72

G99

«GYLYM JÁNE BILIM – 2024» студенттер мен жас ғалымдардың XIX Халықаралық ғылыми конференциясы = XIX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2024» = The XIX International Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2024». – Астана: – 7478 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-7697-07-5

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001

ББК 72

G99

ISBN 978-601-7697-07-5

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2024**

2. Burnyasheva L. A. Spiritual-existential time and space: a modern view // Bulletin of the North Caucasus State Technical University. 2010. No. 3. pp. 169–173.
3. Rassokhina T.V., Lebedev K. A. Implementation of the principles of sustainable development in order to optimize the system of competitiveness of tourist destinations // Service in Russia and abroad. 2016. Vol. 10. No. 2. pp. 87–100.
4. Ruziyeva, M. (2023). Mamlakatlarning gastronomik xaritasini yaratish metodologiyasi. Центр научных публикаций (buxdu. uz), 35(35).
5. Tulkinovna, R. M., & Ramazon ogli, A. R. (2023). Ozbekistonda gastronomik turizmni rivojlantirishning ahamiyati: buxoro viloyati misolida. Journal of new century innovations, 31(1), 116-120.
6. Ruziyeva, M. (2023). Ozbekiston respublikasida turizm sohasida olib borilayotgan ishlar va ularning istiqbollari. Центр научных публикаций (buxdu. uz), 36(36).
7. Ruziyeva, M. (2023). O‘zbekiston iqtisodiyotida mice turizmining mintaqaviy rivojlanishi va tutgan orni. Центр научных публикаций (buxdu. uz), 36(36).
8. Ruziyeva, M. (2023). Restoran biznesi–katta sarmoya manbayi, uning inson turmush tarzida tutgan o‘rni. Центр научных публикаций (buxdu. uz), 37(37).
9. Ruziyeva, M. (2023). Ozbekistonning ekoturizm resurslari: kamchilik va istiqbollari. Центр научных публикаций (buxdu. uz), 32(32).
10. Рузиева, М. Т., & Таджиева, С. У. (2021). Роль гастрономических сувениров в туризме. Редакционная коллегия, 207.
11. Tulkinovna, R. M., & Ramazon ogli, A. R. (2023). Ozbekistonda gastronomik turizmni rivojlantirishning ahamiyati: buxoro viloyati misolida. Journal of new century innovations, 31(1), 116-120.
12. Ruziyeva, M. (2023). Ozbekiston turizm sanoatida transport xizmatining tutgan orni va ahamiyati. Центр научных публикаций (buxdu. uz), 35(35).
13. Рузиева, М. Т. (2023). Методология гастрономического картографирования стран. Journal of new century innovations, 28(1), 121-125.
14. Рузиева, М. (2023). Использование технологий в гастрономическом туризме. Talqin va tadqiqotlar, 1(8)
15. Gazgireeva L.H., Burnasheva L. A. Conceptualization of spiritual and moral problems of modern Russian society: existential-value aspect: a monograph. – Pyatigorsk, 2014. – 241 p.
16. Taigibova T. T. The influence of the tourism industry on the country’s economy and socio-cultural sphere // Topical issues of economic sciences: materials of the I International Scientific Conference (Ufa, October 2011). – Ufa: Summer, 2011. – pp. 125–128.

УДК 379.85

АБАЙ ОБЛЫСЫ – КИЕЛІ ЖӘНЕ ЭТНОГРАФИЯЛЫҚ ТУРИЗМ ОРТАЛЫҒЫ

Рустемова Сабира Муратовна

sabiruwa1986@mail.ru

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті 1 курс докторанты, Астана,
Қазақстан

Ғылыми жетекшісі – PhD, доцент Жакупов А.А.

Кіріспе. Қазіргі кезеңде сәйкессіздік бар жерде этномәдени туризмнің қалыптасу процесі, үлкен рөлі оның ресурстық базасы тікелей рөл атқарады. Классификация және

этномәдени туризм ресурстарының құрылымын талдау әр түрлі кеңістік– бастап жаһандық, аймақтық, аймақтық, ұлттық және тіпті жергілікті деңгейлерде жүзеге асырылады. Этномәдени туризмнің шарттары мен ресурстары тарихи-мәдени категориялар. Олар қарастырылуы керек табиғи-ресурстық ерекшеліктерімен және аумақтың туристік инфрақұрылымы. Бұл жағдайда табиғи компонент қоғам үшін ерекше маңызға ие табиғат-бұл тіршілік ортасы, ал трансформация нәтижесінде табиғи кешеннің шарттары мен компоненттері, адам ландшафттың ерекше түрін қалыптастырады - антропогендік (немесе мәдени). Бір ресурстық компонентті өзгерту басқаларға әсер етеді. Сондықтан туристердің әртүрлі түрлері ресурстарды бірлікте қарастыру керек

Мақсаттар үшін аумақтың ресурстық әлеуетін анықтау ондағы этномәдени турларды ұйымдастыру мұнда бар тарихи-мәдени туристік ресурстардың қасиеттерін бағалау қажет. Бұл жағдайда келесі қасиеттер ерекше ерекшеленеді:

1. Мәдени-тарихи рекреациялық кешендердің ажарлығы немесе тартымдылығы (соның ішінде ақпараттық мазмұны, бірегей тарихи немесе көркемдік құндылығы, әдеттегі мекендеу ортасынан айырмашылығы, өзіндік ерекшелігі, эстетикалық тартымдылығы, туристік және рекреациялық қызметтің әртүрлі түрлері мен нысандары үшін пайдалану мүмкіндігі). Бұл қасиеттер жиынтығы уақыт өте өзгеріп отырады, өйткені қоғамдағы басымдықтардың өзгеруі, тарихтың белгілі бір кезеңдерінің маңыздылығын асыра бағалау немесе адам мұрасына деген қызығушылықтың әлсіреуі мүмкін.

2. Тарихи-мәдени туристік ресурстардың сыйымдылығы, олардың үлкен топтың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін жарамдылық туристер ұзақ уақыт бойы, сондай-ақ ресурста қамтылған ақпаратты студенттер қабылдай алатын кезеңнің ұзақтығы.

3. Ресурстардың сенімділігі немесе мүлтісздігі, тұрақтылығы және рекреациялық жүктемелер, максималды мүмкін болатын ағын осы мәдениетке төтеп бере алатын туристер қабілетін сақтай отырып, күрделі, ауыр зақымданбайды қалпына келтіру, тұрақтылық, қолжетімділік (кеңістік және құны) сол немесе басқасын пайдалану мүмкіндіктері турларды ұйымдастыруға арналған ресурс [1].

Қолдану жоспарларын тиімді жүзеге асыру туризмдегі тарихи-мәдени туризм ресурстары қызметті жүзеге асыру үшін туристік-рекреациялық әлеуетті жүзеге асырудың ең маңызды шарттарын ескеру қажет. Оларға тиімді географиялық орналасуы (астанаға жақындығы немесе қашықтығы, ірі елді мекендер, сыртқы және ішкі көлік байланыстарының дамуы) жатады. Этномәдени туризмде басқа ешкім сияқты жергілікті халықтың туризмді, оның дәстүрін және қонақжайлылық дағдыларын дамытуға қызығушылығы маңызды. Осы жоғары келтірілген негіздерді есепке ала отырып Этномәдени және этнографиялық туризмді дамытуға болатын бірден-бір аймақ – Абай облысын негізге алатын отырып зерттеу жүргізбекшіміз.

Абай облысы – 2022 жылы құрылған Қазақстанның шығысындағы облысы, әкімшілік орталығы – Семей қаласы. Қазақстанның рухани астанасы атанған Семей - Абай, Шәкірім, Мұхтардай ұлыларды дүниеге әкелген мекен. Семей топырағында Алаш автономиясының негізі қаланған, азаттыққа ұмтылған ұлттық идеологиялар туындаған қасиетті жер. Егер сіз осынау таңғажайып өлке — табиғаттың құт дарытқан мекені атақты Абай жерінен болсаңыз, болмасаңыз да, оның: Күншығыстың бар асылын, бар байлығын, бар сұлулығын өн бойына дарыта жинаған Тарбағатайын, асу-асу белдерін, ат омыраулап жарып жүре алмайтын жасыл шалғын кең баурайын, кермарал кербез аққан Ертісін, аққу-қаздары мамырлай жүзген Алакөлін, қайсар қарағайлы орманын көріп, Абай облысында туризмді бірнеше түрі бойынша жетілдіруге мүмкіндік бар екенін байқауға болады. Соның ішінде ең негізгі үш түріне тоқталатын болсақ, олар - табиғи-рекреациялық (экологиялық), тарихи-археологиялық (тарихи) және мәдени туризм. Облыста табиғи-рекреациялық нысандарға Тарбағатай, Алакөл қорығын жатқызуға болады. Туризмді дамыту бойынша негізгі бағыттары: мәдени; тарихи; экскурсиялық; жағажай демалысы, сауықтыру [2].

Абай облысы оңтүстігінде Жетісу, солтүстік-батысында Павлодар, батысында Қарағанды, солтүстік-шығысында Шығыс Қазақстан облыстарымен, оңтүстік-шығысында

Қытай Халық Республикасымен, солтүстігінде Ресей Федерациясымен шектеседі. Семей өлкесінің алтын алқасы қарт Ертіс пен гаухар тәжі Тарбағатай тауы, асыл жүзігі Алакөлдің жағасы мен қойнауы тұнған тарих. Қойнауы қазынаға толы осынау өлке қаншама тарих сырын бүгіп жатыр. Мұнда мыңжылдықтар ізі петроглифтер, үйсін-сақ дәуірінің ескерткіштері бар. Өзірге әуесқой этнографтар мен жергілікті тұрғындар ғана көне жәдігерлерді суретке түсіріп зерттеп жатыр. Жер қойнауынан тарихты аршып, тастағы таңбаны тану – бүгінгі біздердің еншіміздегі парыз, сондықтан да маңызды дүниелерді тарихшылар мен археологтар зерттесе екен дейміз.

Семей өңірі облыс мәртебесіне ие болып, ұлы философ, ақын, ағартушы Абай Құнанбаевтың есімімен аталады. Оның таланты мен ұлылығы бүкіл әлемге белгілі, Берлинде, Мәскеуде және басқа да астаналарда Абайға арналған ескерткіштер бар. Қазақстанның ғылыми қауымдастығының арқасында дүние жүзінің түрлі университеттерінде ақынның есімін алып, шетел студенттері мен ұстаздарын мәдениетімізбен таныстыратын оқу кабинеттері мен мәдени орталықтар ашылып жатыр. Аймақтың мәртебесінің өзгеруімен кейбір елдерде іс жүзінде бюджетті асыраушы болып табылатын туризмнің де дамуы күтілуде. Біз туралы не? Ұлы ақынның туған жеріне келген қонақтарға не ұсына аламыз? Біз осы зерттеу барысында Абай облысының киеді және этнографиялық туризм мекені екенін айғақтайтын боламыз [3].

Талқылаулар мен нәтижелер.

Қазіргі таңда жылдан жылға Абай облысына шетелдік туристер топтарының, оқушылар мен студенттердің назары көптеп аударып келеді, әсіресе оқу орындары экскурсияларды ұйымдастырып, мұғалімдер өз оқушыларыны туристік маршруттарды ұсынып қызықтырған жағдайда. Ұлттық реңкпен танысу және мұражай кешендерін, сондай-ақ жергілікті қасиетті орындарды аралау үшін Абай өңірін көбірек таңдайтын туристерді тарту үшін инфрақұрылым – бірінші кезекте жолдар, тамақтану орындары кеңейтілуде. Абай облысының Өңірлік коммуникациялар қызметінде өткен баспасөз мәслихатында облыс әкімі атап өткендей, туристер саны жылдан жылға артып келеді. Егер 2021 жылы облысқа 30 433 адам келсе, 2022 жылы – 32 793.

Туристердің қызығушылығын арттыру және жеке кәсіпкерлер есебінен этнотуризмді дамыту мақсатында 2022 жылы Сырт Қасқабұлақ ауданында киіз үй орнатылып, тұрғындар мен туристерге ұлттық тағамдар ұсынылған. Жергілікті бюджет есебінен «Еңлік-Кебек» монументіне ағымдағы жөндеу жұмыстары жүргізілген. 2024 жылы облыс әкімдігі туризмді дамыту бағытында ауқымды жұмыстарды атқаруды жоспарлап отыр.

2023 жылы 5 ауылдық округке интернет тартылып, республикалық, облыстық, аудандық маңызы бар жолдар жөнделді. Мұның барлығы туристерге келуге қолайлы жағдай жасайды.

Әрбір компанияның карталарында барлық қажетті ақпарат, соның ішінде контактілер, пайдаланушылардың пікірлері және рейтингтері бар. Туристер баратын жерлері туралы толық ақпаратты жылдам ала алады [4].

2GIS қосымшасы сонымен қатар кіру аймақтары, жол белгілері, әлеуметтік маңызы бар нысандар, ауруханалар, дәріханалар, дүкендер, банкоматтар, кафелер, жанармай құю станциялары, техникалық қызмет көрсету станциялары, автотұрақтар және басқа да қоғамдық орындар туралы толық ақпаратты ұсынады.

Мысалы, 2023 жылы Абайдың «Жидебай-Бөрілі» мемориалдық мұражай-қорығына кемінде 14,5 мың адам келген. Үкімет отырысында облыс әкімі Нұрлан Ұранхаев Абай өңірінде туризмді дамыту әлеуеті өте жоғары екенін атап өтті.

2018 жылғы 15 қаңтарда Астана қаласында әкімдіктердің мәдениет басқармалары басшыларының қатысуымен 2-ші Республикалық форум өтті. «Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы» жобасын жүзеге асыру бойынша Астана, Алматы және облыстар, жұмыс тобының, ғылыми-сараптамалық кеңестің, БАҚ өкілдері, ғалымдар. Форум аясында Қазақстан Республикасы Ұлттық музейінде «Рухани жаңғыру» залының салтанатты ашылуы өтті;

Форум барысында «Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы» арнайы жобасы аясында атқарылған жұмыстардың қорытындылары және басқа да мәселелер талқыланып,

Қазақстанның киелі жерлеріне арналған көрме және 2 томының тұсаукесері өтті. «Қасиетті Қазақстан» энциклопедиясы ұйымдастырылды.

Форумда «Қазақстанның қасиетті жерлер географиясы» жобасы бойынша атқарылған жұмыстардың қорытындысы жарияланып, алдағы жылдарға арналған жоспарлар талқыланды. Форум барысында еліміздің рухани киелі жерлерінің картасына Семей өңірінің 5 нысаны енгізілді: Жидебайдағы Абай мұражайы, Абай-Шәкәрім кесенесі кешені, Достоевскийдің үй-мұражайы, Алаш арыстар мұражайы және Қоңыр-Әулие үңгірі. .

Абай ауданында 100-ден астам тарихи орындар орналасқан. Олардың барлығы Мұхтар Әуезовтің «Абай жолы» роман-эпопеясында сипатталған. Сонымен қатар ауданда 8 мұражай, сонымен қатар 40 ескерткіш пен 40-қа жуық саябақтар мен аллеялар бар. Бұл киелі жерлерге барғысы келетін туристер саны жыл сайын артып келеді, ол үшін инфрақұрылымды дамыту бойынша тиісті жұмыстар жүргізілуде.

Атап айтқанда, туристік нысандар – Абайдың «Жидебай-Бөрілі» мемлекеттік тарихи-мәдени және әдеби-мемориалдық мұражай-қорығы, Ақшоқы ауданындағы қорым, Қоңыр әулие үңгірі және т.б. Бүгінде мұнда 5 қонақүй, 14 дәмхана, Ауданда 5 асхана халыққа және келген туристерге қызмет көрсету жолдарын жатқызамыз.

Аудан мұражайларының статистикасы бойынша 2022 жылы туристер саны 2021 жылмен салыстырғанда 142 пайызға немесе 10 328 адамға артқан, деп хабарлады Абай аудандық дене шынықтыру, спорт және туризм бөлімі. – Жыл сайын ауданға келушілер көбейіп келеді. Ішкі туризмнің негізгі бөлігін жоғары және орта арнаулы оқу орындарының студенттері мен оқушылары құрайды. Туристердің басым көпшілігі көктем, жаз және күз айларында келеді.

Әрине, мұндай бай тарихи-мәдени мұрамен этнотуризмді дамытып, Абай мен Мұхтар Әуезов мұраларын кеңінен насихаттау мақсатында әдеби экскурсиялар жасап, осында дүниеге келген ұлы тұлғалар туралы әңгіме қозғауға болады [5].

Жеке кәсіпкерлер есебінен туристерді тарту үшін Қасқабұлақ кентінде 2022 жылы киіз үй тігіліп, қонақтарға ұлттық тағамдардан тағамдар ұсынылады. Сондай-ақ Жидебайда, мұражай аумағында жеке кәсіпкерлер келушілерге ұлттық тағамдар мен естелік сыйлықтар тарту етті.

Мұхтар Әуезовтің 125 жылдығына «Еңлік-Кебек» ескерткіші жергілікті бюджет есебінен жөнделіп, жаңартылды. Қажылар кешенінің ауласы абаттандырылып, қос ғашықтың ескерткіші қоладан қайта жаңғыртылды. Жүрек пішініндегі арт-инсталляция орнатылды.

2023 жылы туристерді тарту жұмыстары аудан басшылығының да, жергілікті тұрғындардың да күшімен жалғасады. Сонымен Жидебайға бұрылыста жеке кәсіпкер бірнеше киіз үй мен қымызхана ашуды жоспарлап отыр. Жидебайдың өз шетінде этникалық ауыл ашу (ұлттық тағамдар, қымыздан балмұздақ сату, қолөнер бұйымдарын, кәдесыйлар сату), тамақтанатын орындарды көбейту, атқа мінуді ұйымдастыру, Абайда суретке түсіру қызметін ұйымдастыру жоспарлануда. Музей.

Қоңыр әулие үңгірінен 2 шақырым жерде жеке кәсіпкердің бастамасымен «Шаңырақ әулие» үңгірін туристік нысан ретінде дамыту жоспарлануда. Туристік нысандарға апаратын жолдарды жөндеу туризмді дамытуға септігін тигізері анық. Осы мақсатта облыстық бюджет есебінен Ақшоқы қорымына кіре берістегі Семей-Қарауыл жолының 21 шақырымына орташа жөндеу жұмыстары жүргізіледі. Қоңыр әулие үңгіріне апаратын жол облыстық маңызы бар Аягөз-Қарауыл-Семей-Қайнар тас жолының 144-198 шақырымын қамтиды. Бұл жолдың 144-154 шақырымы асфальтталған. 2023 жылы орташа есеппен 44 шақырым жөндеу жұмыстары аяқталады.

Бөріліден бастап, жол бойында қоғамдық тамақтандыру орындары ашылады. 5 ауылдық округте интернет іске қосылып, республикалық, облыстық, аудандық маңызы бар жолдар жөнделеді. Мұның барлығы туристерге келуге қолайлы жағдай туғызады [6].

Туристік сайттардың тартымдылығын арттыру және келушілерді барынша ақпараттандыру үшін Абай ауданы әкімінің аппараты облыстағы негізгі туристік нысандарды цифрлық трансформациялау үдерісін аяқтады. Енді 2GIS қосымшасында Алакөл көлі, Барлық

Арасан шипажайы, Абай Жидебай-Бөрілі мұражайы, Қоңыр-Әулие үңгірі, Қозы-Көрпеш және Баян-Сұлу ескерткіштері, Шошқалы көлі, Киелі бұлақ, Ырғызбай ата туралы толық ақпарат бар, Баянбай ата, сондай-ақ Елеке сазының тарихи қорғандары туралы ақпарат енгілгені жайлы хабарланды. Қосымшада жол инфрақұрылымын, жаяу жүргіншілер жолдарын және ауданда жұмыс істейтін кәсіпорындарды қамтитын жол және жаяу жүргіншілер жолдары көрсетілген аймақтың егжей-тегжейлі картасы берілген. Интерактивті карталар мен маршруттар ыңғайлылық пен жайлылықты қамтамасыз ете отырып, сапарыңызды жоспарлауды жеңілдетеді. Абай облысының туристік мүмкіндіктерін зерттеу барысында, облыстың негізгі тарихи-мәдени туристік ресурстарына тоқталып кетуді жөн көрдік, осы бағытта облыстың негізгі тарихи-мәдени орындарын келесі кестеден көруге болады.

1-кесте

Абай облысының тарихи-мәдени ескерткіштері *

№	Атауы	Тарихи-мәдени ескерткіш сипаттамасы
1	«Жидебай-Бөрілі» мемлекеттік тарихи-мәдени және әдеби-мемориалдық мұражай-қорығы	Мұнда Құнанбай ұрпақтарының отбасылық үйі, қазіргі Абайдың әдеби-мемориалдық мұражайы орналасқан. Ақын өмірінің соңғы 10 жылы Жидебайда өтті. Мұнда Абай 75-76 лирикалық өлеңдер, «Қара сөздер» жазып, Лермонтов пен Крыловтан аудармалар жүргізді. Мұражай-үй экспозициясы ақын өмірінің Жидебай кезеңімен таныстырады. Ерекше қорғалатын табиғи аумаққа енгізілген тарихи орындар мен ескерткіштер: Абайдың мұражай-үйі, Зере мен Ұлжан кесенесі, Абайдың әжесі мен анасы, Абайдың інісі Құдайбердінің бейіті, «Абай-Шәкәрім» кесенесі кешені, Еркежанның бейіті - Абайдың зайыбы, Кеңгірбай кесенесі. Оспанкөл көлі, Шәукенбай мен Ғабитхан бейіттері.
2	«Алаш арыстары – М.Әуезов» мұражай-үйі	Абайдың мемлекеттік тарихи-мәдени және әдеби-мемориалдық қорық-музейінің қалалық кешеніне «Алаш арыстары – М.Әуезов» мұражай-үйі кіреді.. Мұражай көрмелері төрт залда орналасқан, олар музейге келушілерді Мұхтар Әуезовтің өмірі мен шығармашылығымен, оның қоғамдық қызметімен, Алаш партиясы мен Алаш ұлттық автономиясының өкілдерімен таныстырады
3	Қасиетті жер – Қоңыр-Әулие үңгірі.	Қоңыр әулие Абай ауданындағы Шаған өзенінің оң жағалауында, Тоқтамыс батыр ауылынан оңтүстік-шығысқа қарай 18 шақырым жерде орналасқан. Абай облысы облыстық мәдениет, мұрағат және құжаттама басқармасының ақпараты бойынша, ескерткіш ежелгі түрік дәуіріне жатады (VII–VIII ғғ.). Аты аңызға айналған Қоңыр әулие үңгірі халық арасында рухани қасиетті орын ретінде қастерленеді.
4	Ф.М.Достоевский атындағы әдеби-мемориалдық мұражай	Ф.М.Достоевскийдің әдеби-мемориалдық үй-музейінің тарихы 19 ғасырдың екінші жартысында Достоевский М.Д.Исаеваға үйлену тойынан кейін пәтер жалдаған ескі ағаш үйден басталады. Заманауи ғимарат ескерткіш – кітап түрінде салынған: қабырғалардың үзілген сызығы – парақтар, ғимараттың соңы – омыртқа. 1977 жылдың қазанында мұражай кешенін құру аяқталды: оның құрамына жаңа және ескі мұражай ғимараттары және қасында орнатылған мүсінші Д.Эльбакидзенің «Ш.Уәлиханов пен Ф.Достоевский» қола ескерткіші кірді.

5	Көкбай Жаңатайұлы мұражайы тарихи-мәдени ескерткіштердің бірі ретінде.	Мешіт-медреседе Абайдың шәкірттерінің бірі Көкбай Жаңатайұлының мұражайы ашылып, өткен ғасырдың бірегей фотосуреттері мен жазба құжаттары сақталған. Мұражайдың ең басты жәдігері – Көкбайдың өз қолжазбасының түпнұсқасы. Көкбай Жаңатайұлы (1861-1925) – Абайдың дарынды шәкірттерінің бірі және өмірінің 25 жылын онымен бірге өткізген адал досы. Көкбайдың балалық шағы ауылда, ауыл молдасынан оқыған. 17 жасында Семей қаласына келіп, үш жылдық орыс мектебінде оқиды. 1901 жылы 10 қыркүйекте әскери губернатор оны Мұқырға молда етіп тағайындады. Сол жылы өз қаражатына мешіт-медресе ашып, балаларды оқытты.
6	«Қозы Көрпеш-Баян сұлу» кесенесі	Қозы-Көрпеш пен Баян сұлу мазарының кесенесі (Х-ХІ ғғ.) Абай облысы, Аягөз ауданында, Тарлаулы ауылынан оңтүстік-батысқа қарай 7 км жерде, Аягөз өзенінің оң жағалауында орналасқан. Мазар лиро-эпостық жырдың қаһармандарының есімдерімен байланысты, ол сыртқы түрінің кейбір өзгерістерімен біздің заманымызға дейін жеткен Қазақстанның ең көне ескерткіштерінің бірі.
7	Ақын Әсет Найманбаевтың мұражайы бар	Үржар ауданы, Абай ауданы, Мақаншы ауылында қазақтың атакты ақыны және композиторы, Абайдың шәкірттерінің бірі, ақын Әсет Найманбаевтың мұражайы бар. Мұражай Абайдың мемлекеттік қорық-музейінің филиалы болып табылады, көрме 1992 жылы ақынның 125 жылдығына орай ашылды
8	Ырғызбай Досқанаұлы кесенесі.	Ырғызбай ата кесенесі Шығыс Қазақстан облысының ең танымал және жұмбақ нысандарының бірі болып саналады. Бұл киелі Абай жері Түркістанмен бір қатарға қойылған. Қарапайым, ешкімге ұқсамайтын тас қорым 19 ғасырдың ортасында салынған және бірнеше рет қайта салынған. Кесене Тарбағатай ауданында, Ақсуат ауданынан солтүстік-батысқа қарай 63 шақырым жерде орналасқан.
9	Қасиетті бұлақ – Семейдің іргесіндегі бұлақ	Сүйіспеншілікпен және сеніммен сақталған, ең қатты аязда да қатпайтын, түбінде өсімдіктер қыста да жасыл болып өсетін ең таза бұлақ. Православиелік және мұсылмандар, католиктер мен еврейлер жууға және ішуге келетін көктемгі су, тіпті ең үлкен скептиктер оның емдік күшіне сенеді. Бұл нағыз киелі жер, белгілі себептермен Қазақстанның киелі картасындағы орындар тізіміне енбей қалған.

** [4] дереккөзі негізінде автормен құрастырылған*

Қорытынды

Абай облысында туризм бағытын жандандыру жұмыстарына басымдық беріп, бұл тарихи-мәдени жерлердің тынысын жандандыру, киелі өлкелердің қарым-қатынасын нығайту облыстың экономикалық әлеуетін күшейтіп қана қоймай, елді мекендердің де инфрақұрылымдарын жақсарту түсетіні анық. Аймақтық имидж қалыптастыру және маркетинг жұмыстарын жүргізу ісін қолға алатын кез келді. Жалпы, кең байтақ жеріміздің аймақтарын зерттей отырып, тақырыпты саралай келе Абай облысын тікелей киелі жерлер және этнографиялық туризм мекені ретінде дамып келе жатқан туристік өңірі екені анықталды.

Бұл, бір жағынан туристік-рекреациялық қызметтерде Абай облысы тұрғындары мен шетел азаматтарының қажеттіліктерін қанағаттандыруды қамтамасыз етсе, екінші жағынан, табыстың өсуі, жаңа жұмыс орындардың пайда болуы, тұрғындардың денсаулығын жақсарту, мәдени-тарихи және табиғи мұраның тиімді қолданылуы мен сақталуы сияқты мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық дамуына зор үлесін қосады.

Зерттеліп жатқан тақырып бойынша деректерді сараптай отырып, мынадай қорытындыларға келдік:

- Абай облысының туристік-рекреациялық әлеуеті жалпы Қазақстан туризмінде маңызды орынға ие;

- аймақ алуан түрлі тарихи-археологиялық, мәдени орындарға бай;

- Абай облысы экскурсияның алуан түрлері, саяхат пен демалысты ұйымдастыру үшін ерекше ресурстарға ие;

- Абай облысының негізгі нысандары бойынша қызықты экскурсиялық маршруттардың құрылуына үлкен тарихи, археологиялық және танымдық қызығушылық танытылып отыр.

- Осы факторлардың бәрі Абай облысында табиғи және туристік-рекреациялық ресурстардың зерттелуі мен санаторлық-курортты емделу, демалу үйлері, пансионаттар, демалу базалары сияқты мекемелердің, жалпы туристік инфрақұрылымының дамуына әсер етеді.

Жалпы Абай облысында туризм және өлкетану қызметі өте белсенді дамып, заман ағымына ілесуде. Бұл біріншіден, туристік жобаларды жүзеге асыруға мемлекет тарапынан белгілі бір инвестиция құйылып жатқандығымен байланысты. Облыстың инфрақұрылымы да дамып келеді, бұл өз кезегінде туристік және өлкетану қызметін ұйымдастырудағы байланыстырушы буын болып табылады. Айта кету керек, облыста табиғат ескерткіштері көп, олар келушілер арасында үлкен қызығушылық тудырады. Ал бұл ескерткіштерге адамдардың кіруі үшін жолдар салынып, жөнделуде.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Галиакбаров Е.Ә, Жакупов А.А (2020). Экскурсиятану: оқу құралы. Нұр-Сұлтан: «Булатов А.Ж» ЖК, 244 б

2. Рустемова С.М., Жакупов А.А (2023). Абайский область: туризм как драйвер развития региона // Publisher.agency: Proceedings of the 5th International Scientific Conference «Theoretical Hypotheses and Empirical results». Oslo, Norway, P 171-175 URL: <https://ojs.publisher.agency/index.php/THIR/article/view/2663>

3. Жакупов А.А (2021). Өлкетану: оқу құралы. – Алматы: «Лантар Трейд» баспасы, 105 б.

4. Об утверждении Государственной программы развития туристской отрасли Республики Казахстан на 2019-2025 годы [Электронный ресурс]. - URL: <http://www.adilet.zan.kz/> (дата обращения: 10.01.2024)

5. Issakov, Y., Imanbekova, B., Beisembinova, A., Moldgaliyeva, A., Abisheva, Z., Ussenov, N., & Dávid, L. (2023). Study of the effectiveness of tourism and local lore activities of geography teachers in Kazakhstan. GeoJournal of Tourism and Geosites, 48(2spl), 741–750. URL: <https://doi.org/10.30892/gtg.482spl08-1074>

6. Любичанковский, А.В (2012). Географический и культурологический подходы к дифференциации объектов культурного наследия / А.В. Любичанковский // Вестник Оренбургского государственного университета. № 6. С. 17–24.

УДК: 338.23

РОЛЬ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ ДАРК ТУРИЗМА В КАЗАХСТАНЕ

Сартаева Гүлдарай Ерболқызы